

Når barske drenge læser blid poesi

En undersøgelse af læsegrupper i Ringe Statsfængsel

Faglig rapport fra Interacting Minds Centre, AU

2014

Af antropolog Pernille Bräuner

Indhold

Indledning	3
1.0 Litteratur og læring	4
2.0 Læseforeningen og guidet fælleslæsning	5
3.0 Studiet	6
3.1 Følelser, refleksioner og udveksling af holdninger	6
3.2 Højtlesning og læring	10
3.3 Udligning af hierarkier	11
3.4 Højskolen	11
3.5 Disciplineret afslapning	12
3.6 Når man lytter, forstår man bedre	13
3.7 Udsættelse af behov - læsegruppen som pædagogisk værktøj	15
4.0 Faciliteringen - læseguidens betydning	16
5.0 Konklusion	19
Anvendt litteratur i læsegrupperne	
Referencer	

Indledning

Kan deltagelse i læsegrupper igangsætte personlige og sociale udviklings- og integrationsprocesser – og føre til øget velvære, læring og inklusion? Et mere overordnet spørgsmål er i denne forbindelse, hvordan og i hvilken grad er litteratur i stand til at vække følelser og refleksion? Baggrunden for nærværende studie er et ønske om at dokumentere brugen og effekten af læsegrupper baseret på metoden "guidet fælleslæsning" i fængselsregi. To steder i Danmark har man indført denne type læsegrupper, I Statsfængslet Horserød og i Ringe Statsfængsel. Læsegrupperne i Horserød er dog pt. ophørt, og det har derfor ikke været muligt at følge disse i praksis og tale med deltagerne. Derfor er evalueringen udelukkende baseret på en undersøgelse af læsegrupperne i Ringe Statsfængsel.

Studiets empiriske materiale er indsamlet i perioden februar-marts 2014, via kvalitative metoder – observation, deltager-observation, semi-strukturerede interviews og uformelle samtaler. Der er således tale om et praksisorienteret undersøgelsesdesign. Alle læsegruppessioner og interviews er optaget på bånd, og efterfølgende transskriberet og anonymiseret. Det er vigtigt at understrege, at da undersøgelsen er foretaget over en forholdsvis kort periode, og med et begrænset antal informanter, må de fundne resultater retfærdigvis betegnes som *indikatorer* på effekt og udbytte af deltagelse i læsegrupper i fængslet. Indikatorerne ses dog som gennemgående og markante, og kan derfor danne grundlag for en dokumentation og formodet effekt på sigt.

En stor tak til indsatte, personale og ledelse i Ringe Statsfængsel, som tog imod mig med stor åbenhed og interesse for studiet.

1.0 Litteratur og læsning

Siden august 2013 har 'guidet fælleslæsning' været et tilbud til de indsatte i Ringe Statsfængsel, og hovedparten af deltagerne er unge mænd. Dette stemmer meget lidt overens med den stereotype opfattelse af unge kriminelle mænd, som 'udannede' og ikke bogligt interesserede – Så hvorfor har de valgt at møde op en gang om ugen, for at læse skønlitteratur og poesi sammen? Undersøgelsen af læsegrupperne i Ringe Statsfængsel indikerer, at der i litteraturen og i læse og samtale-processen omkring litteraturen synes at opstå et rum, hvor følelser og refleksioner vækkes til live, og giver læserne et personligt og socialt udbytte. Men hvordan og på hvilken baggrund opstår dette rum?

Siden Aristoteles har man indenfor litteraturforskningen været optaget af hvorvidt og hvordan litteraturen påvirker os som mennesker, såvel følelsesmæssigt og mentalt, som i vores adfærd overfor hinanden. Forskningen fokuserer blandt andet på litteraturens evne til at vække emotionel genkendelse hos læseren (Mar & Oatley 2008, Davis 2013, Steenberg 2013). Der opstår, ifølge denne forskning, imellem *læseren* og *læsningen* en ekstra dimension, en sammen-smeltning af en ydre og en indre "stemme" – "*an inner voice also simultaneously outside itself, on paper*", som den britiske professor i litteratur Philip Davis udtrykker det (Davis 2013). Nyere forskning indenfor fiktionspsykologien peger på, at læsning af fiktions litteratur kan øge vores evne til at forstå andre, og således styrke empatiske og sociale kompetencer (Kidd & Castano 2013). Dette sker fordi fiktionen har en unik evne til at "transportere" læseren over i en forestillingsverden og frembringe kognitive simuleringer af menneskets sind og vores mangfoldige sociale verdener, med følelsesmæssige konsekvenser for læseren (Mar & Oatley 2008). Flere studier har ligeledes set nærmere på, hvad der sker når læseoplevelsen foregår sammen med andre, eksempelvis i læsegrupper (Dowrick et al 2012). Hypotesen er, at "fælleslæsning" er i stand til i deltageren at skabe en oplevelse af *socialt sammensmeltende tilstedeværelse*, der muliggør en følelse af subjektiv og fælles oplevelse samtidig (Hodge et al, 2007, i: Robinson & Billington 2011). Den litterære tekst udgør for læsegruppedeltagerne et "fælles tredje", og udover at vække følelser og refleksioner hos den enkelte, åbnes op for en fælles udforskning af fortællingens karakter, hensigter og behov. Denne aktivitet formodes at kunne igangsætte og styrke det sociale kognitive funktionsniveau hos den enkelte, og har vist at kunne have en rehabiliterende effekt på personer med depression eller andre psykiske lidelser (Dowrick et al 2012, Steenberg 2013, Steenberg 2014).

Med studiet af læsegrupperne i Ringe Statsfængsel er ønsket at se hvorvidt og på hvilken baggrund, de teoretiske antagelser om litteraturens evne til at vække følelser og refleksion, gør sig gældende hos de indsatte. I hvilket omfang oplever deltagerne et *personligt/følelsesmæssigt* og *socialt* udbytte af læsegrupperne – og har det øget motivationen i forhold til *læring/uddannelse*? Oplever fængselspersonalet samtidig et *organisatorisk* udbytte? Det vil sige, har læsegrupperne en betydning i forhold til den interne organisering (socialt-faglige tiltag), og har de en effekt i forhold til relations-arbejdet, opbygning af positive relationer mellem indsatte og medarbejdere, som i forvejen er vægtet højt i fængslet?

2.0 Læseforeningen og guidet fælleslæsning

Metoden *guidet fælleslæsning* er baseret på højtlesning og refleksion, og er introduceret i Danmark i 2010 via den frivillige organisation *Læseforeningen* (www.laeseeforeningen.dk), der uddanner og træner læseguides, samt opretter og koordinerer læsegrupper landet over. Metoden er oprindelig udviklet i England af *The Reader Organisation* (www.thereader.org.uk), som Læseforeningen løbende samarbejder med. Guidet fælleslæsning er en bestemt måde at dele højtlesning, litteraturoplevelser og fælles refleksion på. Det handler ikke kun om at tale om teksten, men som Læseforeningen beskriver det, er det den levende oplevelse af, at være fælles om en tekst og dele de forskellige oplevelser og læsninger, der bliver bragt sammen. Et læsegruppemøde varer ca. 1½ time, og der læses typisk en novelle og sluttet af med et digt. Læseguiden læser højt af teksten og holder flere pauser, hvor der stilles åbne spørgsmål, så alle deltagere kan bidrage, med det de ønsker. I disse pauser kan der reflekteres og evt. kommenteres på det læste, af de der har lyst. Kommentarerne kan handle om alt fra selve teksten, persongalleriet eller tage udgangspunkt i personlige oplevelser som vækkes til live af teksten. Der er meget få regler forbundet med metoden, og der kræves ingen forudsætninger eller forberedelse for at deltage – alle kan være med, på den måde de ønsker. Det er således en meget inkluderende metode, idet det på trods af diverse handicaps eller læsevanskeligheder – sociale eller personlige problematikker, er muligt at deltage i læse- og litteraturoplevelsen. Guidet fælleslæsning har blandt andet været anvendt og har vist sig at have en positiv effekt, såsom øget personligt og socialt velvære, i forhold til sårbare og demente ældre (EGV rapport 2013) og psykisk syge/personer med depression etc. (Dowrick et al 2012, Steenberg 2013, Steenberg 2014). I England har man tidligere undersøgt betydningen og effekten af guidet fælleslæsning indført i et kvindefængsel (Robinson & Billington 2011), og undersøgelsen i Ringe Statsfængsel er bl.a. inspireret af dette studie.

3.0 Studiet

Statsfængslet i Ringe er et lukket fængsel, hvor domslængden varierer fra 3-4 mdr. til 12 år. Det betegnes som et ungdomsfængsel, idet størstedelen af de indsatte er mellem 18 og 26 år, dog er de kvindelige indsatte typisk lidt ældre. Der er en ungdomsafdeling (Højskolen), som fortrinsvis beboes af helt unge dvs. 15-17-årige. Mænd og kvinder er ikke adskilte, som i flere andre fængsler, men er blandet på de forskellige afdelinger. Ifølge en fængselsbetjent er det et af de bedst fungerende fængsler i Danmark.¹ I Ringe Statsfængsel vægtes relations arbejdet mellem indsatte og medarbejdere højt, idet alle medarbejdere gennemgår en såkaldt "systemisk efteruddannelse" med vægt på empati og anerkendende teknikker. Som fængselsbetjenten forklarer "fungerer relationerne, så fungerer sikkerheden også", derfor går relations-arbejde og sikkerhedsarbejde hånd i hånd, og giver bedre forhold for alle parter.

Skolen udgør en selvstændig afdeling i fængslet, hvor de indsatte fra diverse afdelinger tilbydes undervisning efter retningslinjerne for FVU, AVU og HF enkeltfag. Læsegrupperne er et tilbud hørende under skolen, og læseguiden og initiativtageren til iværksættelse af tilbuddet er ansat som lærer på skolen. Indtil videre har tilbuddet været målrettet de to afdelinger *Kontakten* og *Højskolen*.

3.1 Følelser, refleksioner og udveksling af holdninger

Vi sidder i en stor blød læder-hjørnesofa i opholdsstuen på Kontakten, som er træbygning adskilt fra resten af fængslet. Her bor en gruppe indsatte som alle har misbrugsproblematikker, og som har valgt at indgå i misbrugs- og psykologbehandlingsforløb. I en tilhørende bygning har de værksted og skolestue – og de kan frit færdes mellem bygningerne. De er helt afskåret fra resten af fængslet, hvilket betyder, at de ikke må have kontakt med de andre indsatte. Bryder de denne eller andre regler, flyttes de fra Kontakten, enten til isolation eller til en af de andre afdelinger.

Det er første gang jeg er med til fælleslæsning i gruppen, og kun tredje gang denne gruppe mødes, så konceptet er stadig nyt for flere af dem. Fem indsatte er mødt op, fire mænd en kvinde (hun deltager dog kun denne ene gang, ved alle efterfølgende læsegruppemøder er der således kun mænd). Nogle har allerede siddet inde i længere tid, andre er lige kommet til – men næsten alle har flere års afsoning at se frem til. Der er en god dynamik i gruppen, de fleste er engagerede, og der er en afslappet stemning. Der drikkes kaffe og the, og spises småkager medbragt af læseguiden, som også er dansklærer for deltagerne. På denne måde skaber hun bevidst et anderledes fysisk og mentalt rum, for at markere, at selvom det handler om at læse litteratur er der ikke tale om danskundervisning. Vi starter med at læse novellen "Vingelag" af Peter Seeberg – en historie om en 8-årig drengs undring over og afprøvning af for-

¹ Uformel samtale med fængselsbetjent februar 2014

skellige materialers styrke – træ, glas, jern – Han ender op med at kaste sig ud fra en klippe, fordi han konkluderer at vand og luft må være det stærkeste, idet det ikke kan gå i stykker. Der er stor talelyst blandt deltagerne, flere kommer med umiddelbare tanker og refleksioner i forhold til teksten, både personlige, filosofiske og eksistentielle spørgsmål tages op. Her et uddrag (L=læseguiden, D1,2,3, 4=deltagere):

L: Ja og så synes jeg også at det er sjovt han siger at vandet har glemt det - vandet glemmer det, når man kaster en sten i det.

D1: Han ku ikke rigtig gribe solstrålen..

L: Nej hvor var det nu det var?

D1: Midt på s 95

L: Nåh ja - næh eller støvet i det kan han heller ikke gribe det er rigtigt - men det synes jeg også er et mærkeligt sted "ikke engang rundt var det, usynligt uden form, alle steder ude og inde ikke til at fange - hvor var det snedigt

D2: Det forstår jeg ikke...

D3: Nej det gør jeg heller ikke...

L: Som om støvet er snedigt eller hvad?

D2: eller er det metafor fælder?

L: Det ved jeg ikke?

D1: Det er dig der er klasselæreren

L: nåh ja - men - ja men altså jeg er ikke klogere på det her end jer - det er jeg ikke - og det er meget vigtigt- men jeg kan jo godt...altså jeg synes det er mærkeligt det her - og jeg er helt med på det der med at han undersøger tingene - men jeg synes også det er sjovt at han ligesom synes at noget...at det er snedigt - som om det tænker, ikke? som om luften prøver på at narre ham eller vandet eller ja...

D4: så er det sgu nok ham der ikke er skarp nok...

L: Måske - ja

D4: det vand der det forsøger på at snyde mig....det er satme træls...det render bare nedad hele tiden

L: eller som om at - noget kan - ting kan huske noget - jorden kan huske noget - men jorden er...ja

D1: jamen er han en person der tror eller tænker at alt er i live eller hvad?

L: måske...

D3: ja alting er - ja græs i hvert fald - det er oven på jorden..

D1: ja - jeg tror han går rundt og snakker med græsset - han er ku kuk for coco pops...

L: Ja det kan være (ha ha)

D1: ser græsset gro..

L: ja - (ha ha) og jorden trille ned i et hul igen, som nogen har gravet og siger vi har glemt hvad den har gjort ved den..

D3: ja det er jo egentligt mærkeligt, for alle planter er jo levende - og de tænker - eller det kan jo så diskuteres om de gør...

D4: det mener jeg de gør

D3: det mener jeg også..

D1: ahhh - tænker de?

D3: prøv og hør - planter, ik å, hvis de...der hvor de kommer fra...hvis nu de lever ude i ørkenen for eksempel - altså hvor der ikke...hvor der bare er ren sol hele tiden, så skal de ha noget vand - så er der nogle planter for eksempel - på deres grene..for at de kan få noget kondensvand til at vokse fra, så kommer der sådan nogle pigge ud på dem over det hele, som gør at de kan samle alt det der vand som der så løber ned for at den kan vokse..

D4: en kaktus den ved det der med at den skal holde på vandet - i stedet for bare at brænde det af...

Under de efterfølgende individuelle interviews nævner flere, at noget af det bedste ved fælleslæsningen er, at når man lytter til samme historie, og efterfølgende taler om den, får man via de forskellige kommentarer nye vinkler på historien, hvilket udvider oplevelsen. Samtidig giver det et socialt udbytte, idet kendskabet til hinanden udvides. Pludselig får man via teksten mulighed for at udtrykke sin holdning til et emne, som man eller ikke ville have diskuteret med de andre, og man hører de andres holdninger. På denne måde udvides relationen til de andre indsatte, hvilket øger trygheden og fællesskabet i gruppen. Som en deltager forklarer det i et interview:

Jeg kan godt lide det der med, at der er meget socialt med ind, at det sociale.. det at man sidder og snakker i en gruppe sammen og.. man kan sidde og komme ud med sine holdninger til det og de kan komme med deres holdninger...Altså, jeg snakker jo godt.. lige godt med alle sammen....men når jeg sidder i den her gruppe her, så lægger jeg mærke til at mange af de holdninger jeg har, dem har de sgu også, og sådan noget. Det er sgu meget fedt.

I: Hvad giver det dig så?

Det giver mig.. og sådan noget personligt og socialt.

I: Ja...

Jeg tænker mest socialt..

I: Du føler at du.. altså, det gør, at du føler dig mere tryk med dem eller hvordan?

Ja, altså.. Jamen, det gør det. Altså, i hvert fald, jeg kan huske lige i starten, der var det sådan lidt.. Øhm... Der tænkte jeg sådan, "altså, jeg ved sgu ikke om jeg skal komme med mine holdninger, for så tænker de bare jeg er psykopat eller et eller andet" (griner)"

Et andet eksempel på hvordan holdninger og personlige refleksioner via læsningen igangsættes og deles i gruppen, er nedenstående uddrag fra et læsegruppemøde, hvor der slutes af med Grethe Riisbjerg Thomsens digt "At blive menneske":

L: Nej.....giver det mening - først når du har mistet alt, når du har blødt og lidt, får du dit eget ansigt som for evigt kun er dit....?

(lang tavshed)

L: tror I man får noget ud af alt det man har blødt og lidt?

D1: det gør man jo...for eksempel de ting jeg har gennemgået i mit liv det har gjort mig til den person jeg er den dag idag jo...

L: Det er det jeg tror hun siger her...eller han...i det her digt...

D1: Så jeg har fået noget ud af at jeg har haft en hård barndom og sån nogen ting - det har gjort mig til den person jeg er idag...og tit så tænker jeg at det ku være fedt og lave det om...men...men øhh igen..det vil jeg heller ik..for så var jeg måske ik så stærk som jeg er..altså psykisk og sådan noget i forhold til andre mennesker....

L: så var der måske ikke nogen der ville hviske: se der går et menneske? når du går forbi - metaforisk...

D1: ja ja...men for eksempel hvis jeg nu ser noget i fjernsynet ik osse? - med nogen som ka finde på og græde over de mærkeligste ting ik og? - så tænker jeg bare...hold nu kæft mand...

L: du har ik prøvet noget i dit liv tænker du?

D1: nej..lige præcis...altså hvis du ka begynde og tude over det der mand, så sku du fandme prøve og...

D2: sån Paradise ik?...

D1: nej altså...jo altså...de er der i en uge og så begynder de og græde..de ku ikke li ham der....men..men ik kun det..men generelt bare ting altså så tænker jeg bare..hold nu kæft mand...du har jo...du ved slet ikke hvad livet er..hvad det vil sige jo...

D2: det er jo bare psykopater....

D1: nej men altså de er jo bare...

L: De har ikke været igennem skam og angst...

D1: lissom dem der der er født med en guldskæ i røven...altså de har jo osse haft det meget nemmere, fordi at de har fået alt serveret...eller hva man skal sige...

L: ja...og så ka man så sige..på sigt er spørgsmålet hvor nemt de har det - hvis de kommer...hvis sådan et lille bump på vejen gør dem så kede af det...

D1: ja det er jo det...og for eksempel øhhh..dem som som ikke har haft noget modstand overheadet...hvis de kom ud for en..øhhh..hvis der er en der dør øhhh... eller noget...så ka de..så ka..altså de ka jo gå fuldstændig ned over det...hvor nogen som har haft noget anderledes de takler det på en helt anden måde...

L: og siger ja men det ved jeg osse går over...

D1: Altså de går nærmest i krise...

L: Det er jo det...ja..

D1: hvor for eksempel hvis jeg nu mister en, så tænker jeg...selvfølgelig er det da trist...men..men...det er ik noget der...altså det hjælper ik noget hvis jeg begynder og sidde og græde over det...altså det ændrer ikke på om hun blir levende eller ikke blir levende...

L: nej...du rummer det..

D1: hun er død og sån er det og og...og sån er livets gang...så...og og jeg ved jo det er..det kommer til alle engang..på et tidspunkt...

D2: det er sundt og græde nogen gange osse...

D1: ja ja..men

L: ja ja..

D1: men det ved jeg godt - men jeg lærte jo bare det var forkert af min far...altså jeg fik bare lussinger og sån noget...og...fik at vide jeg var en svans hvis jeg græd og sån....så så så...det har jeg lært siden jeg var 12 år gammel at det gør man bare ikke...

D2: Jeg er med i en facebook gruppe der hedder "Rigtige mænd græder" - meld dig ind i den!

L: Meld dig ind i den! det var en opfordring...

D2: vi mangler supporters..(griner)

D1: ha ha - supporters!

Her ses det, hvordan læsning af et digt og efterfølgende spørgsmål fra læseguiden, igangsætter personlige følelsesrelaterede refleksioner fra en af deltagerne – og hvordan en anden deltager inddrages i disse. Samtidig opstår en diskussion og udveksling af holdninger om hvorvidt det er sundt for mænd at græde, et overraskende emne for netop disse kriminelle unge mænd, med bl.a. grov vold og røveri på samvittigheden. Den uformelle og afslappede tone og tilgang til det litterære indhold åbner op for samtale og bearbejdning af ellers uberørte og fortrængte emner og oplevelser fra de indsatte liv - som de ellers ikke ville have delt med hinanden. Da jeg efterfølgende taler med denne deltager (D1) om hans oplevelse af læsegruppemødet, siger han, at han egentlig ikke rigtig havde været motiveret for at være med, han var træt. Eneste ting der havde fanget ham var digtet, som han udtrykte det: *"Altså, det der digt, der. Der var måske mening med det. Deeet.. Det kunne jeg godt snakke lidt om jo."* Digtlæsningen gjorde indtryk, og kan ses som en "emotional genkendelse", der frembragte personlige erindringer om og refleksioner over en hård barndom, og en erkendelse af, at på trods af traumatiske oplevelser, har det gjort ham til den han er i dag.

3.2 Højtlesning og læring

Udover at give deltagerne et personligt og socialt udbytte, indikerer de indsamlede data fra *Kontakten*, at metoden guidet fælleslæsning ligeledes kan motivere til læring. Som nævnt er læseguiden også dansklærer for de indsatte, og hun kender dem derfor fra undervisningssituationerne. Flere af dem har dårlige skoleerfaringer, hvilket der arbejdes med i fængslet skole – men alligevel er der i skolen et helt andet pres på dem, end i læsegruppen. Angsten for ikke at slå til, bevirker for flere, at de er tilbageholdene og fastlåste i skolen, og ikke tror på at litteratur og generelt uddannelse er noget for dem. I læsegruppen agerer de helt anderledes. Som hun siger:

Her kommer de mere selv på banen, fordi der ikke er noget pres. Den der latente aggression der kan ligge, den kommer ikke til udtryk i læsegruppen, på samme måde som den kan gøre i undervisningen, når de møder deres egen utilstrækkelighed og så bliver frustreret over den, og det så kan gå udover mig eller de andre eller noget er irriterende eller idiotisk. Sådan er det slet ikke herinde.

Nogle af deltagerne er meget bevidste om, at de gerne vil *lære noget* i læsegruppen. Et par deltagere nævner, at de via højtlesningen, hvad enten de følger med i teksten eller bare lytter, har fået en større forståelse af, hvor der skal sættes komma og punktum etc. En siger, at han nu er begyndt at læse højt for sig selv – så forstår han det meget bedre. For andre er læringen ikke et mål i sig selv. De tager i starten ikke læsegruppen så seriøst, men ser det som en

social aktivitet ("for at få tiden til at gå", som nogle siger), for senere eventuelt at finde ud af at de kan bruge det både personligt og læringsmæssigt. En deltager forklarer det således: "*der har været flere gange, hvor vi har været derinde, hvor andre har sagt noget, og så har jeg tænkt – det er sku...sådan havde jeg ikke lige tænkt – så det er det der er fedt ved at man sidder nogle stykker. Man får forskellige synspunkter på samme ting*" – og han fortæller videre, at det kan han bruge i undervisningen, hvor han tidligere har været meget fastlåst, som han beskriver det: "*Der vil jeg meget gerne gøre det på én måde...og det er ikke altid lige at den måde er så hensigtsmæssig...*" Metoden kan således medvirke til udvikling af læringsstrategier, måske netop på grund af den uhøjtidelige ramme der skabes omkring guidet fælleslæsning, en ramme, hvor processen til en vis grad er styret, men samtidig giver rum og plads til den enkelte.

3.3 Udligning af hierarkier

Umiddelbart efter det første læsegruppemøde jeg deltog i, kommer en fængselsbetjent forbi. Et par af deltagerne, læseguiden og jeg er i gang med en snak om yndlingsdigte. Selvom deltagerne ikke har megen erfaring med digte, kender de dog nogle – og også nogle forfattere. Fængselsbetjenten blander sig i samtalen, for han har da også et yndlingsdigt, og han prøver at komme i tanker om hvad det hedder. Det viser sig at både han og en af de indsatte begge er meget begejstrede for Dan Turéll – og snakken går livligt – hvem er det nu han er? og hvad har han skrevet? I løbet af de 5-10 minutter samtalen varer, udlignes roller og hierarkier – hver har sine opfattelser og præferencer, men vi deltager alle i samtalen på samme præmisser. Litteraturen udgør på denne måde et "fælles tredje", hvor alle er på samme niveau. Under et andet læsegruppemøde på *Kontakten* opstår noget lignende. Midt i en diskussion omkring den læste novelle – "En flinker fyr" af Pia Juul, afbrydes vi af en repræsentant for fængselsledelsen – han har en besked til nogle af deltagerne. Da vi er midt i noget, sætter han sig ned og lytter. Efter et stykke tid kommenterer han også på handlingen i historien, som omhandler et mord og er lidt ubehagelig. Han fortæller om en episode, hvor han selv blev meget bange, og deltager således i snakken, på lige fod med de indsatte, læseguiden og jeg. Senere samme dag fortæller han, at han er meget overrasket over de dybe og reflekterede kommentarer fra de indsatte. Også denne episode viser hvordan litteraturen via fælleslæsningen er i stand til at skabe nye sociale rum, og åbne op for flere ting samtidig: en dialog omkring emner, som man ellers ikke ville have delt – og en samtidig udvisning roller og hierarkier, måske kun i et kort øjeblik – men de ny-opdagede sider af "den anden" forbliver, og udvider og styrker den indbyrdes forståelse og relation.

3.4 Højskolen

På afdelingen *Højskolen*, hvor de helt unge indsatte bor, har ca. 80 % ikke har gennemført folkeskolen. Der er derfor fokus på uddannelse, men også på en pædagogisk indsats, med henblik på at opøve sociale kompetencer til at kunne begå sig i samfundet. Udover almindelig undervisning er der værkstedsfag, og som noget nyt tilbydes nu også læsegruppen.

Det blev kun muligt at deltage i to læsegruppemøder på Højskolen, da det en gang måtte aflyses på grund af uro mellem de indsatte, og stort set alle blev derfor sat i isolation. Umiddelbart er gruppen af indsatte her sværere at nå og mindre motiverede for at arbejde med sig selv, da de er unge, umodne og uafklarede. Alligevel synes læsegruppen at have en positiv betydning for deltagerne - tre mandlige indsatte på henholdsvis 16, 21 og 25 år, og derudover en pædagogisk medarbejder. Også på Højskolen bliver der gjort noget for at skabe en afslappet atmosfære, og således adskille læsegruppen fra andre skoletilbud. Mødet foregår i et lille kunstlokale, og dermed ikke i så hyggelige omgivelser som på Kontakten, men skaber dog en anderledes atmosfære end skolestuen, og der bliver serveret kaffe og kager som altid.

3.5 Disciplineret afslapning

I modsætning til læsegruppen på Kontakten er der hverken meget dynamik eller engagement i denne gruppe. De indsatte virker sløve og umotiverede, men er dog mødt op. Den pædagogiske medarbejder, der også deltager i gruppen mener dog, at deres deltagelse i læsegruppen indtil videre er en succes. Han kender dem godt, og ved at blot deres tilstedeværelse bør ses som noget positivt:

De har svært ved at koncentrere sig om at høre hvad det egentlig er, for jeg tror de bruger meget energi på at holde på sig selv. Det ved jeg, de gør. De sidder rent faktisk stille og de slapper faktisk af, et eller andet sted. Og så får noget ind, stille og roligt.

En af deltagerne siger selv, at det giver ham "et pusterum i hverdagen" – og han tror, at de fleste indsatte vil kunne lide det. En anden fortæller, at han nogle gange ikke gider deltage, fordi han er træt eller har det dårligt. "Men så kommer jeg bare alligevel og så bliver det godt", siger han – "jeg tvinger mig selv".

Læsegruppemødet opleves således af de indsatte som "disciplineret afslapning" (Billington et al 2011) forstået på den måde, at metoden guidet fælleslæsning har en klar ramme og struktur: der læses højt og diskuteres/kommenteres, og en læseguide styrer processen – men samtidig er atmosfæren afslappet og uhøjtidelig. Der er meget få regler – man kan sige noget eller bare lytte. Højt læsning er i sig selv afslappende og beroligende, og vækker for nogle minder om barndommens godnathistorier. Der skabes således en ramme og et rum, hvor der er trykthed og ro, i et ellers uroligt og utrygt liv. Samtidig giver det mulighed for selv-refleksion, som man kan vælge at dele med andre, eller beholde for sig selv. Her et kort uddrag, hvor en deltager, der stort set intet har sagt under hele mødet, pludselig tager ordet. Den læste tekst er den tidligere omtalte novelle "Vingeslag" af Peter Seeberg, hvor en 8-årig dreng ender med at springe ud fra en klippe, og samtalen drejer ind på det at begå selvmord:

S: jeg tror de fleste mennesker faktisk har været i det der tidspunkt hvor de tænker fuck det der...fuck det her liv...jeg har i hvert fald...

L: ja

J: Ja..hmmm

S: 100 % - da jeg var på XX jeg tænkte fuck det her...jeg vil hellere dø end og være her...

L: ja...

J: hmm...ja....

S: Men det er ikke fordi jeg gjorde noget - det er bare en tanke så lod jeg den bare gå igen jo....

L: Jo jo - Ja - men jeg tror du har ret - jeg tror lissom og undersøge verden når man er barn - så og tænke over...ska...gir det overhovedet nogen mening at jeg er til som menneske...på et eller andet tidspunkt...det tror jeg alle tænker...

S: Det kommer nok osse an på hvor du er henne i livet...

L: Ja

S: Jeg ka huske da jeg var ung...der jeg gik med nogen mennesker der hvor det var sån der lissom sejt og skære i sig selv...agtigt...

L: hmm

S: de er helt væk de der mennesker..

L: hmm...du mener væk fra vinduet? De lever stadig?

S: ja ja

L: ikke sådan væk...ja ja.....Du ser så tænksom ud R?....

R: Hvorfor noget?

L: Du ser så tænksom ud - du ligner en der sidder og filosoferer over livet...

R: nej nej - jeg slapper bare af....

L: Det er dejligt

3.6 Når man lytter, forstår man bedre

Deltagerne på Højskolen har bidt mærke i, at læseguiden er rigtig god til at læse op, og de kan godt lide at få læst højt, selvom de ikke altid helt forstår teksten. "Men jeg forstår meget mere når der læses højt", siger en af dem, og fortsætter: "Når man bare skal sidde og lytte, og man ikke skal koncentrere sig om at læse". Guidet fælleslæsning er netop i stand til at inkludere alle i læseoplevelsen, også dem der har læsevanskeligheder. På spørgsmålet om hvad han har fået ud af at være i læsegruppen, svarer han, at han har fået en masse historier, og han har lært at forstå en tekst: *Jeg har lært at tænke over hvad man læser, i stedet for bare at læse. Jeg plejer bare at læse og så glemme det efter, men ikke efter jeg har været til den læsegruppe. Jeg husker noget mere. Alt muligt, svært at beskrive.*

Selvom denne deltager, som kun er 16 år, sjældent siger ret meget under læsegruppemødet, så har han ofte nogle klare og meget reflekterede svar, når læseguiden spørger ham direkte om noget fra teksten. Han ser ud til at tænke meget over det, der bliver læst og sagt, og hans få kommentarer er ofte tankevækkende skarpe, og udtrykker en almen menneskelig forståelse af det læste. Da han interviewes, virker han dog ikke selv bevidst om dette, måske fordi han som udgangspunkt føler sig dum og utilstrækkelig, når det handler om skolegang og læring:

I: Når du er til læsegruppe, ser det ud som om du tænker meget over nogle ting? Er det ikke rigtigt? Hvad gør du? Prøver du at sætte dig ind i historien?

Jaaa, i historien, som om jeg var med i den. Forstår du? Det prøver jeg.

I: Som om du var én af personerne?

Ja, præcis. Hvor jeg bare skulle kigge på historien. Jaer. Det er forskelligt, sådan. Stille og roligt.

I: Det er forskelligt om du identificerer dig med nogen?

Jaer.

I: Kan der også være nogle ting, som fx XX siger eller en eller anden siger og så kan man komme til at tænke på, "nåå, ja - det kunne også være" - eller?

Joo. En gang imellem. Altså.

I: Men forestiller du dig - ser du nogle billeder inde i hovedet når du sidder og lytter?

Jajaer, men der er også bare nogle gange hvor det ikke giver mening. Jeg prøver i hvert fald, forstår du? Jeg ser billeder i hovedet hver gang der er nogen der læser noget højt op.

I: Sidder du og følger teksten eller lytter du bare?

Nej, jeg lytter bare. Jeg følger ikke sådan rigtigt teksten.

I: Så du ser nogle billeder for dig?

Ja, præcis.

I: Og du prøver at forstille dig nogle.. Du sætter dig nogle gange i de der personers sted og tænker over hvorfor de gør som de gør?

Ja, præcis. Ja.

I: Hvad tænkte du i dag?

Det var en svær historie.

I: Jaer.

Jeg forstod den ikke sådan rigtig helt. Det var sådan - det var et mysterium. Jeg kunne ikke rigtig finde ud af hvem der havde slået hvem ihjel og hvordan.

I: Nej.

Der var meget mærkeligt.

I: Ja, der var meget mærkeligt. Hvad så med det digt, vi læste? Hvad tænkte du om det?

Det er flotte digte, forstår du? Altså, det lyder godt og sådan noget, men man skal også virkelig sætte sig ind i det for at forstå det.

Den pædagogiske medarbejder er overbevist om, at det har en gavnlig effekt på de unge, når de lytter til "normale voksnes" diskussioner omkring grundlæggende eksistentielle emner, ud fra teksterne. Det, at lytte til litteratur og høre andres udveksling af tanker og synspunkter, kan således vække en interesse for læring, og eventuelt igangsætte en personlig udvikling. Eksempelvis forklarer en af deltagerne i et interview, hvordan han via læsegruppen er blevet mere bevidst om hvad en tekst indeholder, bl.a. fordi man der hører andres holdninger og refleksioner: *Ja, altså. Altså, vi sidder fx der på afdelingen, nogen gange når vi læser noget og vi ikke forstår det, så spørger vi nogen gange hinanden; hvad synes du, og hvad synes jeg og sådan noget - Og det har vi fra det der læsegruppe, forstår du?"*

På denne måde videreføres dele af metoden også udenfor læsegruppen – man lærer at udveksle og udvise interesse for andres holdninger, og træner dermed sociale kompetencer.

3.7 Udsættelse af behov – læsegruppen som pædagogisk værktøj

Både på Kontakten og på Højskolen er deltagelse i læsegruppen frivilligt. På Højskolen er graden af frivillighed dog noget mindre end på Kontakten, idet deltagelse herfra kun er opnået i kraft af en pædagogisk motiverende indsats overfor de indsatte. På trods af konflikter på afdelingen, og efterfølgende frustration og aggression, eller blot sløvhed eller manglende lyst, er det næsten hver gang lykkedes medarbejderen at få deltagerne med til læsegruppe. De siger da også: "vi gør det mest for hans skyld" – selvom data fra de individuelle interviews som nævnt viser, at de rent faktisk også oplever et personligt udbytte af deltagelsen. Den pædagogiske medarbejder deltager i læsegruppen for at observere og følge de indsatte – får de noget ud af det, og i så fald, hvad? Derudover bruger han til tider bevidst læsegruppen som pædagogisk værktøj, eksempelvis til træning af behovsudsættelse. Under et af de observerede læsegruppemøder var en deltager meget rygetrængende og frustreret over, at hans mobiltelefon ved en fejl, var blevet udleveret til en anden indsat ved dennes udgang. Han var irriteret, vred og rastløs, men det lykkedes alligevel at få ham til at deltage i læsegruppen, og det synes endda at have en beroligende effekt på ham, idet han efter læsegruppe-mødet var så afslappet, at han indvilligede i et interview, hvor vi talte om dagens oplevelse, og hvad han generelt har fået ud af at deltage:

I: Hvordan synes du det er, det her med at der bliver læst højt?

Altså, det er fint nok. Hvis man ikke selv gider at læse. Eller også hvis man selv gider at læse.

Hvis man synes historier er noget godt, så er det vel fint nok.

I: Men er det anderledes end hvis man læser noget indeni sit eget hoved, synes du?

Der er flere der tænker over den samme historie.. Du kan ikke forstå en tekst på samme måde. Alle har hver sin fortolkning.

I: Så det der med at i sidder mange og hører den samme tekst og så snakker om det..

Det giver nogle forskellige inputs.

I: Men så når du sådan bliver tvunget til at være med her, er det så en god oplevelse?

Både og, jo. En oplevelse som i dag, den er ikke god jo. Jeg har ikke lyst til det. Men en anden. Sidste gang var det fint nok.

I: Men du var der i dag. Og du blev der trods alt. Du klarede den (griner) Var det ikke også en meget god ting?

Jo. Det var sgu fint nok.

4.0 Faciliteringen – læseguidens betydning

Afgørende element i forbindelse med guidet fælleslæsning er faciliteringen, og den position læseguiden indtager, et emne jeg endnu ikke har været inde på, men som kan være af stor betydning, i forhold til om og i så fald hvilke individuelle og sociale processer der igangsættes i forbindelse med læsningen. Jeg har tidligere observeret læsegrupper, der læste de samme tekster, som er blevet benyttet under studiet i Ringe, og erfaret i hvor høj grad faciliteringen er afgørende, for de samtaler og refleksioner der opstår, og som igen kan have betydning for det oplevede udbytte (Steenberg, Bräuner & Wallot 2014). Læseguiden i Ringe Statsfængsel er en erfaren facilitator, trænet i at styre processen, hvilket fremgår af den måde hun spørger ind i teksten på. Hun spørger sjældent "hvorfor tror I at..." idet dette motiverer til en forklarende/fortolkende diskussion omkring teksten. Derimod kommenterer hun på det læste, gentager eventuelt sætninger fra teksten, og lader deltagerne respondere, filosofere og reflektere over dette, hvilket åbner op for forskellige associationer, følelser og eventuelt egne erfaringer. Hun bruger også sig selv, og kommer med personlige erfaringer og tanker, hvilket motiverer deltagerne til at gøre det samme. Der igangsættes derved en diskussion med fokus på forskellige læseoplevelser, og ikke på at forklare og fortolke, og finde en bestemt "mening med teksten". Her et lille uddrag fra læsegruppen på Kontakten, hvor der tales om den tidligere omtalte novelle "Vingeslag" af Peter Seeberg:

R3: Han ødelægger ting

L: Men er han ude på at ødelægge noget?

R1: Nej men han er nysgerrig efter at finde ud af hvad der er stærkest - Ku det godt virke til..

L: Ja - og mor siger jern er det stærkeste - men man kan ikke ha tillid til glas...

R2: Nej

L: Nej

R3: altså det skal vi ikke bruge mere...

L: Det skal vi ikke bruge mere? hvad skal vi så bruge?

R3: Jern

L: Jamen det kan man jo heller ikke...det kan man jo også skære over som spegepølse

R1: ...med andet jern...

L: Ja

R3: Jeg forstår ikke hvad meningen er...

L: Hvad siger du?

R3: Jeg forstår ikke hvad budskabet sku være...

L: Nej - pyt med det - men du forstår vel godt hvad du selv tænker om det?

ra: Ja ja

(der grines)

L: Det er det vigtigste (ha ha) - ja det er underligt! Men kender I ikke godt sådan nogle børn der går rundt og undersøger, og måske oven i købet huske det selv? den der måde med at finde ud af hvad tingene kan og hvad de er lavet af og...?

R3: Ikke på min mors ting derhjemme...

R2: Jeg havde det med at komme til at skille ting ad - og ikke ku finde ud af at samle dem igen...

Og senere drejer samtaler over i en mere filosofisk retning om tid og rum:

L: Hvad tænker I om det han siger om tiden..?

R4: Fuck tiden - tiden den findes ikke...det er noget vi har fundet på

L: Siger han det?

R4: Nej det siger jeg!

(der grines)

L: Hvad siger han om det?

R4: Det ka jeg ik huske..

L: Tiden er god - den er ingenting - den vender aldrig tilbage...det er..

R2: Han siger det er noget der ikke eksisterer - men det eksisterer..

L: Han siger den er god men den er ingenting

R4: Men tiden er jo noget mennesket har skabt...

R1: ja for at vi kan holde regnskab...

L: Så du er i og for sig enig i, at den er ingenting?

R4: Ja

Her ses det, hvordan læseguiden følger op på deltageres reflekterende og associerende kommentarer, hvor de udtrykker deres umiddelbare oplevelse af teksten. Netop udvekslingen af holdninger og personlige refleksioner over teksten er områder, de indsatte oplever som særligt positive i forbindelse med det sociale udbytte læsegrupperne giver dem. Den oplevelsesorienterede læsning og facilitering er særligt afgørende for læsegruppen på *Højskolen*, hvor deltagerne slet ikke har erfaring med litteratur i form af noveller og digte, og derfor ikke noget tekstanalytisk at byde ind med. Skabelsen af det reflektive rum, hvor deltageres personlige oplevelser og læsninger blandes og udvider den fælles litterære oplevelse, kræver specifikke kompetencer hos læseguiden. Indføres guidet fælleslæsning som intervention i fængsler, eller generelt med socialt udsatte grupper, anbefales det derfor, at det sker med en trænet læseguide. Grundtanken bag guidet fælleslæsning, eller "Get into Reading", som er navnet på det oprindelige program hos "The Reader Organisation" i UK, er at vække en interesse for litteratur hos grupper, for hvem litteratur aldrig har været en del af deres sociale baggrund, eventuelt grundet socialt udsathed. Et grundlæggende princip er derfor, at læsningen og samtalen styres henimod refleksion og associationer, dog hele tiden med teksten som omdrejningspunkt, men uden at fortolke, som man gør det i traditionelle tekst og litteraturanalyser. Den rehabiliterende effekt guidet fælleslæsning har vist sig at have på personer med depression og andre psykiske lidelser (Dowrick et al 2012, Steenberg 2013) opnås ifølge forskningsresultater blandt andet

ved, at der i deltageren skabes en følelse af subjektiv og fælles oplevelse samtidig. Det er derfor afgørende at facilitator giver rum for, og styrer samtalen dels "ud af teksten" – så der åbnes op for personlige refleksioner, og dels "ind i teksten" igen, for at alle de individuelle oplevelser samles, og bliver til en fælles oplevelse omkring den læste litteratur.

5.0 Konklusion

At læse skønlitteratur og poesi er ikke umiddelbart en aktivitet man forbinder med unge mandlige langtidsfanger, men med den socialt inkluderende metode guidet fælleslæsning er litteraturens verden ikke længere forbeholdt 'traditionelle' læsere såsom middelklassekvinder eller den uddannede del af befolkningen. Den refleksive og oplevelsesorienterede læsning, som metoden bygger på, styrker litteraturens evne til at vække personlige følelser og refleksioner hos de indsatte mænd, og synes at udvide deres sociale forståelse. De oplever, at en litterær tekst kan opfattes på flere måder, hvilket udvider synet på og forståelsen for andres holdninger og synspunkter; de oplever 'emotionelle genkendelser' – hvilket får dem til at reflektere over sig selv og deres egen identitet; og de giver udtryk for at de 'lærer noget', både skrive- og læseteknisk, men også om sig selv og hinanden. Samtidig oplever fængslets personale og ledelse at læsegrupperne har en miljøterapeutisk effekt, idet relationerne mellem personale og indsatte udvides. Med udgangspunkt i litteraturen opstår samtaler omkring emner man ellers ikke ville dele med hinanden, og samtidig udignes roller og hierarkier mellem indsatte og personale.

Studiet viser således, at når læsning af litteratur foregår indenfor en uhøjtidelig, men dog styret ramme, er litteraturen i stand til at vække selv-refleksion og kan motivere til læring. Som den 16-årige læsegruppedeltager fra Højskolen så klart udtrykker det: *"Jeg har lært at tænke over hvad man læser.....Og når vi læser noget og ikke forstår det, så spørger vi nogen gange hinanden – hvad synes du og hvad synes jeg og sådan noget – og det har vi fra det der læsegruppe...forstår du?"*

Anvendt litteratur

Novelle: Peter Seeberg - *Vingeslag*

Digt: Inge Petersen - *Svalen*

Novelle: Pia Juul - *En flinker fyr*

Digt: Emil Aarestrup - *Embryo*

Novelle: Inge Petersen - *Skålen*

Digt: Grethe Risbjerg Thomsen - *At blive menneske*

Referencer

Davis, Philip (2013): "Reading and The Reader", Oxford University Press, Oxford

Dowrick C, Billington J, Robinson J, et al. (2012) "Get into Reading as an intervention for common mental health problems: exploring catalysts for change". *Med Humanit* doi:10.1136/medhum-2011-010083

Kidd, David Comer, and Emanuele Castano. "Reading literary fiction improves theory of mind." *Science* 342.6156 (2013): 377-380.

Mar, R. A. & Oatley, K. (2008). "The function of fiction is the abstraction and simulation of social experience". *Perspectives on Psychological Science*, 3, 173-192.

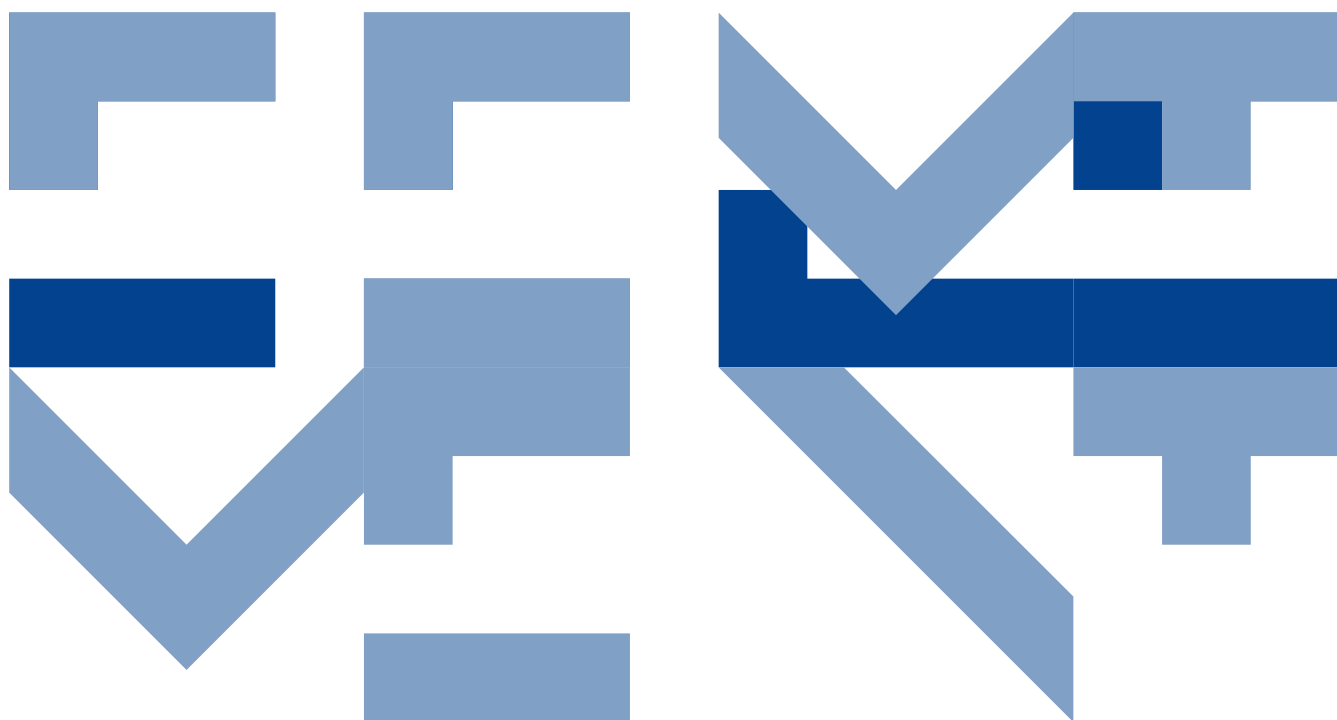
Rasmussen, John Dag (2013): "Det spirer og gror. Læsegrupper for sårbare ældre". *EGV-forskningsrapport*<http://www.egv.dk/projekter/2013/det-spirer-og-gror-laesegrupper-for-saarbare-aeldre.aspx>

Robinson & Billington (2011)"Evaluation of a pilot study of a literature based intervention with woman in prison", University of Liverpool

Steenberg, Mette (2013): "Biblioterapi: Litteratur som behandling eller æstetisk praksis?" *Månedsskrift for Almen Praksis*

Steenberg, Mette (2014):*Literary reading as a technology of the mind: An exploratory study on social forms of reading*. In McKechnie, Lynne (E.F.), Knut Oterholm, Paulette M. Rothbauer and Kjell Ivar Skjerdingsstad, eds. *Plotting the Reading Experience: Theory/Practice/Politics*. Wilfrid Laurier University Press.

Steenberg, Mette., Bräuner, Pernille. & Wallot, Sebastian. (forthcoming):" Text Technology: Building Subjective and Shared Experience in Reading", *Journal of Cognition and Culture*

“Jeg har lært at tænke over hvad man læser – og når vi læser noget og ikke forstår det, så spørger vi nogen gange hinanden – hvad synes du og hvad synes jeg og sådan noget – det har vi fra det der læsegruppe – forstår du?”